

De kerkorde als document van *verbondsvernieuwing*

- Verbondsvernieuwing in tijden van kerkelijk verval (Neh. 8-10)
- Verbondsvernieuwing in de Nederlandse kerkgeschiedenis
- Verbondsvernieuwing en de nieuwe NGK
- Conclusie

De kerkorde als document van verbondsvernieuwing

Inleiding

Ik zou vandaag iets vertellen over de binding aan de gereformeerde belijdenis in de nieuwe fusiekerk NGK. Ik heb mij afgevraagd op welke manier ik dat zal doen. In het artikel dat ik geschreven heb voor het boek *Het Woord in geding* heb ik mij gericht op het nieuwe ondertekeningsformulier voor predikanten. Wat zegt dat over hoe in de nieuwe NGK met de binding aan de leer van Gods Woord wil omgaan?

In mijn lezing vanmorgen wil ik de vraag iets breder trekken. Ik wil focussen op de *beweging* die de kerken maken. Is het een beweging bij de Here en zijn Woord vandaan, of juist naar Hem en zijn Woord toe? En hoe moeten we in dat kader de nieuwe kerkorde duiden?

Er kan in de praktijk van het kerkelijk leven veel mis zijn. Kerken kunnen periodes van verval meemaken. Dat zie je in de Bijbel en heel de kerkgeschiedenis door gebeuren. Men laat zich in de praktijk van het kerkelijk leven steeds meer leiden door andere normen dan Gods Woord alleen. Dat zie je terug in de prediking, in de manier waarop leiding wordt gegeven aan de gemeente, in de levenspraktijk van de gemeente, en ga zo maar door.

Maar telkens opnieuw geeft de Here in de geschiedenis van zijn kerk dan *reformatie*. Hij zorgt ervoor dat mensen Gods Woord gaan lezen, en de praktijk van het kerkelijk leven daaraan gaan toetsen. En dan ontdekken ze: we hebben de Here verlaten. Daarover moeten wij schuld belijden naar de Here toe. En we moeten het anders gaan doen. En dan lees je vaak in de Bijbel over *verbondsvernieuwing*. Bijvoorbeeld in de tijd van koning Hiskia of Josia, of na de terugkeer uit de ballingschap onder Ezra en Nehemia. Het volk van God belooft aan de Here en aan elkaar om de Here weer te gaan dienen naar zijn Woord, en maakt concrete afspraken over de manier waarop ze dat gaan doen. Het blijft niet bij vage en vrijblijvende verlangens. Maar ze nemen concrete verplichtingen op zich, waar ze op aanspreekbaar zijn.

Lees hierover bijvoorbeeld eens Nehemia 8-10. Ezra leest voor heel het volk voor uit de wet van God. Daarna belijdt het volk dat zij en hun vaders de Here ontrouw zijn geweest. En dan beloven ze de Here opnieuw te gaan dienen naar zijn Woord. Daarvoor maken ze een vaste overeenkomst, waarin concrete verplichtingen staan die ze op zich nemen. En de leiders van het volk zetten hun zegel eronder. Het is een soort bindingsformulier. Ze zeggen maar niet in het algemeen: we zullen de wet van Mozes weer in acht nemen. Maar ze formuleren ook concreet wat dat betekent. ‘Wij zullen onze dochters niet aan de volken van het land geven; wij zullen geen handel drijven op de sabbat met de volken die in dit land wonen; wij zullen zorgen voor de gaven die nodig zijn voor de offers in de tempel. De priesters en de levieten doen daarbij nog allerlei speciale geloften ‘om het huis van de Here niet te verwaarlozen’. En ze bekrachtigen hun beloften met een *eed*.

Verbondsvernieuwing: de Nederlandse Gereformeerde Kerken in de 16^e eeuw

Nu maak ik de overstap naar de vorming van een kerkverband. Eigenlijk is dat een *verbond* van kerken. Kerken die aan de Here en elkaar beloven dat ze Hem willen dienen naar zijn Woord. En daarvoor maken ze concrete afspraken. Zo is het ook begonnen met eerste gereformeerde verband van kerken in Nederland in de 16^e eeuw. De Here had hen verlost uit greep van tradities van de Roomse kerk die Gods Woord krachteloos hadden gemaakt. Ze mochten Hem weer kennen en dienen in overeenstemming met zijn Woord. Wat dat betekende verwoordden deze christenen o.a. in de Nederlandse Geloofsbelijdenis. En op grond van die belijdenis vonden de kerken elkaar. En ze gingen een verbond aan, en maakten afspraken over hoe ze de gemeenten zouden onderwijzen in de leer van het evangelie, en beschermen tegen dwaalleer en nieuwe heerschappij van mensen. Zo kwam de eerste kerkorde tot stand. Dat was meer dan een reglement voor onderling samenleven. Maar het was een vrucht van *bekering* tot de Here. Een document van verbondsvernieuwing.

Lees maar eens de stukken van het convent van Wezel uit 1568 en de synode van Emden van 1571.¹ Midden in de Tachtigjarige oorlog kwamen daar de vertegenwoordigers van de Nederlandse kerken samen, die waren ontstaan door de verspreiding van het gedachtegoed van Luther, Calvijn en Bullinger.

¹ Zie breder hierover J. Kamphuis, *Zo vonden wij elkaar. Het begin van het Nederlandse gereformeerde kerkverband, de synode van Emden 1571*, Groningen: Vuurbaak, 1971.

Wat was de kerk in verval geraakt. De kerk in Nederland moest weer helemaal opgebouwd worden. En dat ook nog eens in oorlogstijd. Maar daar zetten ze zich voor in. Cruciaal daarin was natuurlijk de eenheid in de leer. Daarmee staat of valt immers ons geloof en leven voor de Here. Daarom werd van alle dienaren van het Woord verwacht dat ze de belijdenis van de kerken van harte onderschreven. Er werd afgesproken dat in de middag leerdiensten zouden worden gehouden uit de Heidelbergse Catechismus. Dat op de scholen de kinderen uit de Heidelbergse Catechismus onderwijs zouden krijgen. Daarom moesten ook schoolmeesters die ondertekenen. Er werd daarbij alle nadruk gelegd dat de kinderen die maar niet woordelijk moesten opzeggen, maar vooral ook inhoudelijk moesten begrijpen. Er werd gestreefd naar een goede opleiding en toetsing van toekomstige predikanten op leer en leven. Er werd afgesproken dat er eenduidig onderwijs zou worden gegeven over de betekenis van doop en avondmaal, en van de roeping van de oudsten en de diakenen. Ook werd er afgesproken dat er niet ‘over de religie’ gepubliceerd zou worden, als die publicatie niet eerst door een classis was gezien en goedgekeurd. En zo werden er nog veel meer afspraken gemaakt, die op latere synodes nog werden verfijnd, uitgebreid of aangepast.²

De uitvoering van deze afspraken ging niet van een leien dakje. Ook toen had een groeiend aantal mensen er bezwaar tegen om de belijdenis te ondertekenen. Ze zeiden: we zijn alleen gebonden aan de leer van de Bijbel, en niet aan menselijke geschriften. Maar eigenlijk was dit een manier om met een beroep op het alleenrecht van de Bijbel, eigen meningen ingang te laten vinden in de gemeenten, zonder die door de kerk te laten *toetsen* aan Gods Woord. In plaats van concrete bezwaren tegen de belijdenis in te brengen op grond van de Bijbel, vroegen ze een vorm van leervrijheid. Die is er gelukkig niet gekomen. Maar wat een strijd heeft dat opgeleverd. Er was een groep die zei: laten we elkaar nu gewoon verdragen. En verschillende meningen naast elkaar laten staan. Dat is het beste voor de vrede in de kerken.³ Maar de gereformeerde kerken zijn daar toen niet voor gezwicht. Ze hebben zich gehouden aan hun beloften. En hebben de feitelijke verdeeldheid in de kerk niet gemaakt tot uitgangspunt van hun handelen. En dat heeft de Here toen gezegend. De gereformeerde kerk in Nederland bleef een belijdende kerk.

Ook het onderwijs aan de gemeente ging niet van een leien dakje. De synode van Dordrecht bepaalde nog dat als er geen (of heel weinig) mensen in de kerk waren op zondagmiddag, de predikant er in elk geval met zijn gezin moest zijn, om voor hen te preken. Zo moesten ze aan de rest van de gemeente het goede voorbeeld geven.⁴ De afwezigheid van gemeenteleden was geen reden om de dienst niet door te laten gaan. Dat de middagdienst het gehaald heeft, was vanaf het begin niet vanzelfsprekend. Het is de zegen van de Here geweest op de verbondsvernieuwing die toen is ingezet, en volgehouden. De beloften die de kerken aan elkaar gedaan hadden en vastgelegd in hun kerkordes, die bepaalden de praktijk van hun handelen.

² F.L. Rutgers, *Acta van de Nederlandsche Synoden der zestiende eeuw*, Dordrecht: Van der Tol, 1980². Ik beperk me hier tot afspraken over het onderwijs in en handhaving van de gereformeerde leer.

³ Hierover schreef Jakobus Trigland zijn boek *De regt-gematigde christen*. Dat boek gaat over het verschil tussen gereformeerde en humanistische verdraagzaamheid.

⁴ Acta of Handelingen der Nationale Synode... gehouden te Dordrecht in de jaren 1618-1619 (naar de oorspronkelijke Nederduitse uitgave onder toezicht van J.H. Donner en S.A. van den Hoorn), Houten: Den Hertog, 1987, p. 24.

Nu maak ik de overstap naar de nieuwe NGK. Het valt op dat de synode erkent dat in deze kerken de binding aan de gereformeerde belijdenis steeds losser wordt, ook onder ambtsdragers.⁵ Maar wat ook opvalt is dat men dit niet benoemt als een gevolg van onze nalatigheid. Maar dat is het natuurlijk wel. Juist die middelen waardoor onze vaders de leer van Gods Woord in de kerken ingang wilden laten krijgen, zijn losgelaten. In de catechese functioneert de catechismus weinig meer. Tegen de kerkorde in hebben kerken de middagdienst, en de catechismusprediking afgeschaft. Predikanten kunnen van alles roepen en publiceren dat tegen ons belijden in gaat, zonder dat dat gevolgen heeft. En een snel onderzoek van de studiegids van de predikantenopleiding leert dat het onderwijs in de gereformeerde leer bijna niets voorstelt. Hoe zou het komen dat de leer van de Bijbel onbekend is geworden, en de inhoud van de belijdenisgeschriften onbemand? Omdat de kerken zelf het *verbond* dat zij voor het aangezicht van de Here gesloten hebben ontrouw zijn geworden. En dat is niet niks. Want we geloven toch dat de belijdenis in al haar delen Gods Woord naspreekt? Dan is verlating daarvan toch verlating van Gods eigen Woord?

En dan is juist nu het moment gekomen waarop we zouden kunnen zeggen: daar moet verandering in komen. Wij zijn verkeerd geweest. We moeten ons voor de Here verootmoedigen, en ons van deze verkeerde weg bekeren. Dat zou verbondsvernieuwing zijn, die er blijk van zou geven dat de nieuwe NGK daadwerkelijk confessioneel-gereformeerde kerken willen zijn. En dan kan er nog veel werk aan de winkel zijn. Maar dan zetten we daarop in. Dat er weer overal onderwijs gegeven wordt uit de Heidelbergse Catechismus. Dat de jongeren hierin weer onderwezen worden. En dat predikanten uitspreken dat de gereformeerde belijdenissen in al hun delen overeenstemmen met Gods Woord, en dat ze die leer zullen uitdragen, en tegen dwalingen zullen verdedigen. En dat ze – mochten ze twijfels hebben – die aan de kerkelijke vergaderingen voorleggen. Omdat men ervoor wil waken dat de leervrijheid van predikanten hoordwang voor de gemeente wordt.

Maar uit de nieuwe kerkorde van de NGK blijkt niets van dit alles. Integendeel. Deze kerkorde legt zich in feite neer bij de gegroeide praktijk. Er is een nieuw verbindingsformulier waarin predikanten niet langer uitspreken dat de belijdenis van de kerk in al zijn delen met Gods Woord overeenstemt. Niet langer beloven predikanten alles wat met die leer in strijd is te verwerpen. En ook niet dat ze hun bedenkingen bij de belijdenis niet openlijk zullen leren.

Nog altijd aanvaarden deze kerken de gereformeerde belijdenissen als basis voor hun eenheid, maar alle *middelen* om deze belijdenis tot gelding te brengen in het leven van de gemeenten worden facultatief gemaakt. Zoals ik al zei: de afgesproken leerdienst is afgeschaft. En er komt niets voor in de plaats. De liturgische formulieren mogen vrijelijk aangepast worden. Op de predikantenopleiding in Kampen/Utrecht komen nu studenten binnen die nog nooit een catechismus hebben ingezien. Die niet vertrouwd zijn met de gereformeerde leer. Maar zij leren die daar ook niet grondig kennen. Er wordt geen moeite gedaan – voor zover ik weet – daar verandering in te brengen.

⁵ Aanbiedingsbrief Regiegroep bij de nieuwe KO, p. 4. ([200908-Aan-LV-GS-Aanbiedingsbrief-voorstel-nieuwe-KO-def.pdf](#)).

En zoals ik al opmerkte: men *erkent* deze vervreemding van de gereformeerde leer. Dat is dus: vervreemding van de leer van Gods Woord, zo belijden wij. Maar in plaats van in te zetten op gezamenlijke bekering, heeft men een commissie ingesteld met de vrijblijvende opdracht om de binding aan die leer opnieuw te doordenken, of te komen tot nieuw belijden met het oog op de vragen van deze tijd.

Daarmee wordt het probleem van de binding aan de leer van Gods Woord verplaatst van ons mensen, naar de gereformeerde belijdenis zelf. Wij willen ons wel binden aan de gezonde leer, zo is de gedachte. Maar we vragen ons af of de gereformeerde belijdenis daar nog wel geschikt voor is. De WTK stelt: “Door allerlei ontwikkelingen is veel minder duidelijk te zien hoe die twee samenvallen: de gezonde, heilzame leer van de Schriften en de vertolking daarvan in belijdenisgeschriften die eeuwen geleden zijn opgesteld.”⁶ Het probleem van onze kerken is niet onze praktische ontrouw aan het belijden, maar dat is het belijden zelf – zo is de suggestie hier.

Conclusie

De vorming van de nieuwe NGK zou een moment van verbondsvernieuwing moeten zijn. Hebben we ons gehouden aan wat we de Here en elkaar verplicht waren op grond van onze gemeenschappelijke afspraken? Dan moeten we constateren: nee, we bewegen ons de verkeerde kant op. Er is bekering nodig. Schuldbelijdenis naar God en naar elkaar dat we het zo ver hebben laten komen. En we moeten in het kader daarvan ook concrete afspraken maken over hoe we aan die bekering gaan werken. En ook al kost dat jaren. En zal dat nieuwe strijd opleveren. Nodig is het. En in die weg wil de Here zijn kerk ook bouwen en opnieuw tot bloei brengen.

Maar dat doen de kerken niet. De nieuwe kerkorde legt eerder vast wat al praktijk is. In plaats dat ze *normen* vastlegt waar de praktijk naar gericht moet worden. Ja, men maakt het zelfs nog erger door ook de binding aan het gereformeerde belijden verder te problematiseren. Ik kan dan ook niet anders concluderen dan dat deze kerkorde het verval van deze kerken als gereformeerde kerken verder vastlegt, en legitimeert. En daarom zal het ook doorgaan.

Volgens mij zien we in de GKv dat het verlaten van Gods verbond niet zonder gevolgen blijft. Er is schrikbarende kerkverlating. De verlating van God gaat door de generaties heen. En er is verharding op een weg steeds verder bij Gods Woord vandaan. Maar de Here heeft ons beloofd dat het bij Hem nooit te laat is. Hij heeft gezegd dat als wij voor Hem schuld erkennen, en ons omkeren, hij vergeving en herstel geeft, die doorwerkt in de generaties. In die weg is er hoop ook voor de GKv. En ik denk dat bij die ommekeer vandaag ook hoort dat wij de nieuwe kerkorde niet mogen aanvaarden.

⁶ Aanbiedingsbrief Regiegroep bij de nieuwe KO, p. 5 ([200908-Aan-LV-GS-Aanbiedingsbrief-voorstel-nieuwe-KO-def.pdf](#)).